

doi:

Att säga som det är – (in)tolerans som maskulin performans

René León-Rosales<https://orcid.org/0000-0003-0027-4282>

rene.leon.rosales@mkcentrum.se

In this article the author analyses how boys in upper secondary schools do identity work and masculinities mainly through verbally performing acts of both intolerance and tolerance in group discussions. The analytical focus highlights how both tolerance and intolerance are actualized in balancing acts that are based on an awareness of what is perceived to be linked to one or the other, and how identities are constructed through discursive resources and specific performances resulting in the production of masculinities. This performative balancing act is conceptualized as (in)tolerance as a masculine performance.

Keywords: boys, intolerance, focus groups, masculinities, tolerance, secondary school

1. (In)tolerans, maskulinitet och skolan

Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet mellan människor är de värden som utbildningen ska gestalta och förmedla. I överensstämmelse med den etik som förvaltats av kristen tradition och västerländsk humanism sker detta genom individens fostran till rättskänsla, generositet, **tolerans** och ansvarstagande. /.../ Ingen ska i skolan utsättas för diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, könsöverskridande identitet eller uttryck, sexuell läggning, ålder eller funktionsnedsättning eller för annan kränkande behandling. Alla tendenser till diskriminering eller kränkande

behandling ska aktivt motverkas. Främlingsfientlighet och **intolerans** måste bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser (LGR 11, 2015, s. 7, författarens emfas)

Att dessa stycken återfinns i inledningen till *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet*, Lgr11, och till *Läroplan för gymnasieskolan* vittnar om hur stor vikt staten ger denna grundsyn.¹ I denna artikel kommer relationen mellan två begrepp som återfinns som nyckelord i dessa stycken att undersökas: *tolerans* och *intolerans*. Den förra ska individen fostras till. Den senare, förstår läsaren, ska aktivt motverkas genom ”kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser”. Därmed fastställs centrala element i den ”ideala eleven”, och i förläggningen den ideala framtida medborgaren som skolan ska frambringa (León Rosales 2010, s. 67). Eleven ska fostras till att visa tolerans. Tendenser till intolerans ska motverkas genom dialog och åtgärder som, läsaren får förmoda, ska få individen att komma i kontakt med den nödvändiga toleransfrämjande kunskapen. När kunskap presenteras som ett motmedel till både intolerans och det som här kallas främlingsfientlighet, skapas samtidigt intolerans som brist på kontakt med denna kunskap. De intoleranta och främlingsfientliga skapas inom en diskurs som kopplar ihop dessa subjektspositioner med okunskap, eller snarare brist på kunskap och därmed personliga brister.

Enkätbaserade studier har sedan länge visat på kopplingar mellan utbildningsnivå, socioekonomiska resurser, kön och uttryck för tolerans hos ungdomar (se t ex. Lange & Westin, 1991; Skolverket, 2017). Ett exempel är den enkätbaserade undersökningen *Den mångtydiga intoleransen* (Löwander & Lange, 2010) som undersöker gymnasieelevers attityder till grupper – utomeuropeiska invandrare, muslimer, romer, judar och homosexuella – som utsätts för diskriminering och negativ särbehandling i samhället. Rapporten visar att det finns tydliga mönster i hur olika elevkategorier uttrycker intolerans mot dessa grupper. I undersökningen uppvisade flickor som kategori generellt en mer tolerant inställning än pojkar. Undersökningens resultat lyfter med andra ord fram en särskild relation mellan uttryck för intolerans och maskulina subjektspositioner.

¹ Många kritiska analyser har gjorts av läroplanens formuleringar, där inte minst etnocentrismen i formuleringar såsom ”I överensstämmelse med den etik som förvaltats av kristen tradition och västerländsk humanism” har problematiserats (se t. ex. Linde, 2001).

Andra skillnader mellan olika elevkategorier som undersökningen lyfte fram var att elever på studieförberedande gymnasieprogram, elever med högutbildade föräldrar och elever från skolor med höga betygssnitt uppvisade en mer tolerant inställning till diskriminerade grupper än elever på yrkesförberedande gymnasieprogram, elever med låga betygssnitt samt elever från hem med lågutbildade föräldrar. Därmed framstår en tolerant inställning till olika diskriminerade minoriteter som något som på en samhällsnivå har ett kvantitativt samband med bland annat utbildningsbakgrund och kön.

Samtidigt har begreppet tolerans kommit att inta en central ställning i den offentliga diskussionen om minoriteter och vad som ska känneteckna hållbara, mångkulturella samhällen (Brown, 2006). Talet om toleransens vikt återfinns i såväl internationella organisationer som arbetar med mänskliga rättigheter, som i nationella myndigheters retorik. I dessa institutioner, argumenterar statsvetaren Wendy Brown, är talet om tolerans alltid med om att skapa och naturalisera vissa positioner, vissa grupper. Dels de som är i behov av att bli tolererade och dels de som ska tolerera. Hon finner att det institutionella talet om tolerans fungerar avpolitiserande, då fokus hamnar på frågor om förhållningssätt och attityder och inte på en kritik av de normer och strukturer som skapar vissa människor i en underordnad position (Brown, 2006:15). När talet om tolerans blir centralt i samhället, blir också uttryck för tolerans en diskursiv resurs för hur människor kan skapa sig själva som kulturellt och moraliskt lyckade subjekt, som goda medborgare (Blommaert & Verschueren, 1998).

Med detta som bakgrund undersöker jag i denna artikel relationen mellan intolerans, tolerans och maskulinitet. Genom kvalitativa analyser av performativa aspekter har jag studerat hur pojkar i gymnasieålder iscensätter intolerans och tolerans i gruppdiskussioner. De forskningsfrågor som vägleder analysarbete är: Hur förstår pojkarna i fokusgrupperna de resultat från tidigare studier som visar att killar som grupp är mer intoleranta än flickor som grupp? Hur aktiveras uttryck för intolerans och tolerans när pojkarna talar om grupper i samhället som ofta råkar ut för diskriminering? Analysens fokus läggs på att synliggöra hur tolerans och intolerans aktualiseras i deras samtal genom en balansakt som uppstår ur en medvetenhet om vad som uppfattas vara kopplat till det ena eller till det andra. Diskursiva resurser brukas här i ett identitetsarbete med

specifika performativa effekter. Det är denna performativa balansakt som kallas *(in)tolerans som maskulin performans* i artikeln.

1.1 Teoretiska utgångspunkter

Intervjuerna som denna artikel bygger på ses som tillfällen då maskuliniteter ”görs”, det vill säga tillfällen då pojkar muntligen och kroppsligen iscensätter maskuliniteter med specifika diskursiva effekter (Butler, 1990). Med att göra maskuliniteter menas hur pojkarna aktiverar normer kopplade till vad det betyder ”att vara man” i hur de resonerar, hur de för sig och hur de förhåller sig till varandra under samtalen. Detta sker till exempel när de resonerar kring vad de uppfattar vara skillnader och likheter mellan män respektive kvinnor. Vid dessa tillfällen aktiverar de metaforer, tankar och värderingar som ger mening till maskulina respektive feminina subjektspositioner. De använder med andra ord de kulturella, diskursiva resurser som i samhället är en del av dominerande ideologier om kön (Frosh, Phoenix & Pattman, 2002, s. 3). Därmed aktiverar de också specifika sätt att förstå kön, som innebär att vissa maskuliniteter och feminiteter görs mer ”normala”, begärliga, medan andra framställs som avvikande och problematiska (Connell, 1995; Butler, 1990).

För att synliggöra komplexiteten i de många sätt på vilka vi blir till män och kvinnor kommer analysen också att utgå ifrån ett intersektionellt perspektiv, genom att belysa hur görandet och organiseringen av kön också sker i samspel med andra principer för social differentiering, såsom sexualitet, klass, etnicitet/ ras, med mera (Hill Collins, 1993/2010; de los Reyes, Molina & Mulinari, 2002). Analyserna ämnar därmed synliggöra hur samverkande normer gör pojkarnas muntliga och kroppsliga iscensättningar av maskulinitet under intervjusituationen kulturellt begripliga.

1.2 Metod och material

Artikeln baseras på analysen av sex fokusgruppsintervjuer med gymnasiepojkar genomförda under maj 2011.² Fokusgrupper kan beskrivas som en form av gruppintervjuer med ett särskilt tematiskt fokus, där metoden förutsätter att liknande intervjuer sker med flera grupper. På så sätt uppmärksammas eventuella likheter och skillnader mellan hur olika grupper resonerar kring ett och samma tema (Wibeck, 2010). Det blir möjligt att observera dynamiken i meningsförhandlingar, förändringar och glidningar av attityder och åsikter men också uttryck för ”opinion leadership”, det vill säga vilka resonemang som dominerar inom en grupp, och vilka deltagare som står för dem (Gilham, 2005).

Under intervjuerna användes också *fotoelicitering*. Tanken med denna metod är att underlätta igångsättandet av diskussioner i ett gruppsamtal genom att utgå ifrån bilder som är relevanta för ämnet. Metoden underlättar för diskussioner som kretsar kring mer abstrakta begrepp och fenomen. Informationstätheten i bilder ger också möjlighet för deltagarna att associera på sätt som enbart verbal kommunikation inte alltid möjliggör (Harper, 2002).

Deltagare till fokusgrupperna valdes genom kontakt med fyra gymnasieskolor belägna i två kommuner söder om Stockholms stad. Skolorna valdes utifrån kriteriet att antalet elever med svensk respektive utländsk bakgrund skulle variera från skola till skola. Första kontakten med skolorna togs genom ett introduktionsbrev till rektorn och lärarna, där jag förklarade att det gällde en studie om tolerans och maskuliniteter. Efter att skolan givit sitt tillstånd till studien, presenterade jag tillsammans med forskningsassistent Nina Edström syftet för undersökningen för utvalda klasser. I enlighet med vetenskapsrådets forskningsetiska principer informerades eleverna om att deltagandet i fokusgruppsintervjuerna var frivilligt, att de när som helst kunde välja att avbryta sitt deltagande samt att namn på deltagare och skolor skulle anonymiseras (Vetenskapsrådet, 2011).

² Intervjuerna genomfördes inom ramarna för en fördjupningsstudie som Forum för levande historia (FLH) gav Mångkulturellt centrum i uppdrag att genomföra 2011. Fördjupningsstudien skulle fungera som en kvalitativ undersökning av hur uttryck för intolerans och fördomsfullhet kan förstås i förhållande till hur maskuliniteter görs bland pojkar i gymnasieålder, och fungera som ett underlag för FLH:s fortsatta arbete med dessa frågor. René León Rosales ansvarade för genomförandet av fördjupningsstudien på Mångkulturellt centrum. Delar av studien presenteras nu i denna artikel med tillstånd av Forum för Levande historia.

Efter presentationen kunde frivilliga pojkar i varje klass anmäla sig till gruppdiskussionerna. Mellan sex till åtta pojkar valdes ut till varje fokusgrupp. Fokusgruppsintervjuerna genomfördes sedan i lediga klassrum i respektive skola. Alla deltagare fick en biobiljett som tack för sitt medverkande. Sex fokusgruppsintervjuer genomfördes. Totalt deltog 45 pojkar från olika gymnasieprogram, både yrkesförberedande och studieförberedande.

Elevernas namn är anonymiserade. Eleverna har fått alias, och fokusgrupperna kommer att refereras till genom att lyfta fram vilket slags program eleverna i gruppen går plus en siffra (t.ex. Yrkesprogram 1 eller Studieprogram 2). Varje intervju pågick i cirka 1,5 timme. De genomfördes av författaren och av forskningsassistenten Nina Edström. Intervjuerna spelades in och dokumenterades även skriftligt av forskningsassistenterna Laura Peña och Mahuída Hormazábal. Varje intervju transkriberades och kodades för att därefter analyseras.

2. Intolerans som iscensättning av maskulinitet

Pojkarna i fokusgrupperna informerades under intervjuerna om att tidigare studier, bland annat rapporten *Den mångtydiga intoleransen* (Löwander & Lange, 2010), visade att flickor som grupp var mer toleranta än pojkar, varpå de inbjöds att kommentera detta resultat. Den absolut dominerande tolkningen av detta i grupperna kom att kretsa kring ett och samma tema: de deltagande pojkarna såg det som ett utslag av att flickor inte vågar säga vad de tycker och tänker rakt ut, något som killar däremot gör, enligt dem själva. Killar, menade de, är rakare i sin kommunikation än tjejer, vilka beskrevs som mer benägna att ägna sig åt skvaller och att gå bakom ryggen på andra. De gav med andra ord uttryck för ett vanligt och stereotypt sätt att förstå och skapa skillnad mellan kvinnors respektive mäns sätt att tala. Det är ett tänkande som i sig reproducerar ett dikotomt genusmönster som osynliggör komplexiteten och föränderligheten i hur kön, makt och språk hänger ihop (Nordenstam, 2003; Cameron, 2005).

Ett exempel på detta kan hämtas från diskussionen med gruppen från Yrkesprogram 1. När intervjuaren frågade vad detta berodde på, svarade Liam snabbt och på ett skämtsamt sätt att det beror på ”mer testosteron”, vilket får de andra att skratta. Intervjuaren initierade då en runda för att låta alla uttala sig i frågan. Ett par elever kopplade det faktum att flickorna framstår som mer toleranta till att de kanske ”inte bryr sig lika mycket”, medan killar ”vill kanske stå upp lite mer,

och visa sig manliga”. Kalle utvecklade denna tråd genom att påpeka att man som kille ”står upp för det man säger, kanske, lite mer än vad tjejer gör”. Intervjuaren frågade om han tycker att tjejer är mer undfallande och undrade skämtsamt om han kanske till och med tyckte att de är lömska. Tommy svarade blixtnabbt ”ja”, vilket fick gruppen att brista ut i skratt. Kalle förklarade då att det inte handlade om det, men att ”tjejer säger inte som de tycker ibland”, och adderade att det kanske också är så att ”killar ska vara mer macho, och visa vad de står för”.

Diskussionen i gruppen hade dittills dominerats av ganska försiktiga uttalanden, då pojkarna gärna började sina svar med formuleringar som ”Jag vet inte men...” eller garderade sig med återkommande ”kanske”. I deras utsagor fanns också närvaron av ett problematiserande av vissa sätt att vara man på, att spela ”macho”. Detta ändrades i och med Liams ingripande i samtalet. Liam var tongivande i gruppen. Han var den som gav de längsta svaren, den som utan vidare kunde avbryta andra för att säga sitt och också en av få som själv ställde frågor till intervjuarna. Detta kombinerades med charm och en förmåga att få gruppen att skratta. När turen kom till Liam, var hans svar också mycket mer ”rakt på sak” än de andras:

Liam: Det med att tjejer är lömska, men dom snackar en jävla massa skit ju hela tiden. Alltså mot varandra, i grupp. Backstabbers, det är dom ju. Killar är mer rakt på sak, tror jag. Blir det bråk så blir det bråk. Då slåss man, sen är det lugnt och sen är man polare efter. Tjejer det är så här, gå runt och snacka skit, och sen när dom träffar en person, då är dom jättetrevliga och sen: ”Åh fan hon är dum i huvet, bla, bla, bla”. Sen tror jag att killar vågar mer.

Det finns flera för artikeln intressanta aspekter i Liams ingripande. Det kan tolkas som ett tillfälle då han själv iscensätter den maskulina norm som flera av pojkarna lyfte fram i diskussionen. I och med att han på ett mer bestämt sätt än de andra beskriver pojkar som ”mer rakt på sak” och flickor som ”backstabbers” (ung. intrigmakare), framstår han här samtidigt också som mer ”kille” än de andra. I hans intervention blir också pojkars våld något som närmast ges en positiv koppling, då det sätts i relation till möjligheten att en maskulin vänskap uppstår (”Då slåss man, sen är det lugnt och sen är man polare efter”). Innan diskussionen fortsatte tog Liam ordet igen:

Liam: Får jag tillägga något bara? Sen tror jag att det här med killar och tjejer, så tror jag också att det är en grej med personlighet, självkänsla, oavsett om det är kille eller tjej. En stark tjej är lika stark som en stark kille. Det har mycket med vad man har innanför pannan.

Liams tillägg nyanserar den tidigare utsagan, genom att introducera ett *individperspektiv* till diskussionen om skillnader mellan pojkar och flickor. ”En stark tjej är lika stark som en stark kille”, säger han, och menar då att det är beroende på vad individer, oavsett kön, ”har innanför pannan”. På så sätt framstår Liam både som den som är mest rakt på sak och som den som nyanserar diskussionen genom att tona ned könsskillnader och istället understryka betydelsen av vem individen är.

Diskussionen i Yrkesprogram1 har i denna fråga många gemensamma trådar med de diskussioner som ägde rum i de andra grupperna. En av de mer tongivande pojkarna i Yrkesprogram 2, Filip, förde ett resonemang som påminner mycket om Liams. Till en början menar Filip att han tror att ”killar lättare kan säga vad de tycker om sånt, medans tjejer håller inne, därför verkar dom vara mer toleranta”, för att senare under intervjun påpeka att han tror ”att det går från person till person. Killar kan lika gärna vara lika toleranta, om inte mer toleranta”. Liknande diskussioner uppstod också i intervjuerna med pojkarna från de studieförberedande programmen. Anton, från Studieprogram 2, förde till exempel ett resonemang där killars rättframhet associerades till ”en större frihet”:

Anton: Jag skulle vilja säga att, att vara kille på nåt vis innebär en större frihet, jag har alltid fått känslan av att vara tjej handlar så mycket om det yttre, hur man ska vara och hur man ska bete sig, allting ska på nåt vis alltid hanteras på en lägre skala även i kompiskretsar så ska det vara väldigt... Alltså, du säger aldrig någonting till personen, utan du säger det till en annan person och den personen sprider det till nästa person som på något vis kanske säger det till personen du ville få det till och sen säger hon någonting och så kretsar det tillbaks, medan det finns utrymme för att vara lite mer rakt på som kille, och det är mer socialt accepterat på något vis.

Antons argumentation hamnar, liksom resonemangen ovan, i ett skillnadsgörande där pojkar beskrivs vara mer ”rakt på” än flickor. Detta associeras dock av Anton till en större frihet för

pojkar, vilket då skapar flickor som fångna i ett sätt att kommunicera som gör dem beroende av andra, medan pojkars mer rättframma stil skapar dem som autonoma, mer självständiga individer. Detta resonemang är dessutom kopplat till andra sätt att conceptualisera skillnaden mellan könen, där flickor är mer förknippade till ytlighet ("att vara tjej handlar så mycket om det yttre") och till småaktighet ("allting ska på nåt vis hanteras på en lägre skala i kompiskretsar"). Därmed skapas pojkar inte bara som mer självständiga, men också både som djupare och med förmåga att diskutera frågor i ett större perspektiv.

Samtalet mellan pojkarna i Studieprogram 1 var det enda som *inte* hamnade i resonemang där flickors större tolerans diskursivt kopplades ihop med en benägenhet att inte säga vad en tycker. I denna grupp dominerade istället ett individperspektiv. Efter att intervjuaren Nina beskrivit hur flickor som grupp framstår som mer toleranta än pojkar i olika undersökningar, ställde hon frågan om detta är något som förvånade dem. Edvard sa då att det gjorde det:

Edvard: Ja, alltså jag blir förvånad för att jag tycker att det är från person till person. Nån kanske som har bott i världens typ by i hela sitt liv, den kanske skulle ha jätteproblem om man smällde upp en moské där liksom, men alltså jag tror att det är från person till person. Jag tror att, eller jag vill inte påstå att undersökningen är felaktig men, jag kan inte se nåt/ om det skulle vara så att killar liksom har problem med att det är något som hotar deras, alltså... jag vet inte, jag skulle inte koppla det till något sånt, utan jag tror att det är från person till person, jag skulle inte kunna se något som kan påverka det så.

Nina: Du tänker att det är en slump, eller?

Edvard: Ja, absolut. Sen vet inte jag om det var hundra tusen som fyllde i den där enkäten, då kan det liksom inte vara en slump.

Nina: Nej, det var många tusen. Det var en stor undersökning.

Edvard var en av de mer talföra pojkarna i denna grupp. Han är också den enda i hela studien som tar upp möjligheten att de undersökningar som intervjuarna refererar till inte är trovärdiga, vilket tyder på en viss självsäkerhet i förhållande till den auktoritet som intervjuarna representerar. Därefter fick Emil gruppen att skratta genom att med glimten i ögat undra om det inte kan vara så att det handlade om ett organiserat skämt. När Nina undrade om det är så att de inte tycker att

det faktum att flickor framstår som mer toleranta än pojkar i olika undersökningar har någonting med ”kvinnligt och manligt att göra”, svarade pojkarna i kör att de inte tyckte det.

I denna grupp blir individperspektivet för pojkarna ett sätt att resonera som möjliggör en distansering från en intolerant position. Genom att underkänna de statistiska mönster som rapporten synliggjorde, kan de som individer ”svära sig fria” från kopplingen mellan intolerans och att vara pojke som aktualiserades av intervjuaren. Detta är samtidigt en strategi som leder till en avpolitisering av frågor om könsskillnader. Resonemanget gör det möjligt att inte behöva reflektera kring strukturer, mönster och maktrelationer genom att istället hänvisa till individuella egenheter.

Trots närvaron av en individualiserande förståelse, dominerade ändå resonemang om skilda kommunikationssätt i denna undersökning. Pojkarna skapade i huvudsak mening kring forskningsresultaten genom att framställa dem som ett utslag av att killar har en rakare kommunikation än tjejer i dessa frågor. I pojkarnas utsagor beskrivs därmed uttryck för intolerans som något positivt och närmast ett sätt att göra maskulinitet på. Intolerans blir här något som utmärker pojkar snarare än flickor på grund av att killar helt enkelt är rakare i sin kommunikation och ”vågar säga som det är”.

2.1 Tolerans som gardering

Under intervjuerna visade vi sådana bilder som kunde sätta igång diskussionen om pojkarnas tankar kring olika grupper som ofta råkar ut för diskriminering. En av dessa föreställde två unga män på väg att kyssa varandra. I tidigare enkätbaserade studier framgår att andelen ungdomar som är positivt inställda eller ambivalenta till homosexuella är idag betydligt större än andelen som är negativt inställda. Samtidigt är pojkarna generellt mindre toleranta gentemot homosexuella än flickor. (Löwander & Lange 2010, s. 59).

När en runda inleddes i Studieprogram 2 efter att fotografiet på de två unga männen som är på väg att kyssas lades på bordet, kommenterade de första pojkarna – Love, Jesper, Teodor och Martin – bilden med att konstatera att det ”väl är roligt för dom” eller med att markera att de inte kunde relatera till detta då de inte befunnit sig i ”situationen” själva. Ahmed framhöll att männen på fotografiet såg lyckliga ut på bilden. Joel, som förvisso sade sig sakna fördomar mot

homosexuella ville ändå göra klart att han inte tyckte att det var ”så jättebra”. Trots det kunde han hålla med om att de såg lyckliga ut. När det blev Antons tur att kommentera bilden såg han sig tvungen att vara uppriktig:

Anton: Ja, jag måste säga att jag skäms lite för mig själv, men ska jag vara riktigt ärlig så tycker jag att på något plan så känns det ändå fränstötande. Alltså, jag känner liksom inget hat mot dom eller så.

Martin: Ja, precis som modern konst.

[Några i grupper skrattar]

Anton: Det känns liksom väldigt oattraktivt, nästan opassande på något vis.

Jesper: Hade det varit opassande om det hade varit en kille och en tjej?

Anton: Nej, det hade det inte vart, för det hade liksom passat in bättre...

När Anton ska förklara hur han reagerar på bilden öppnar han med att markera att han är medveten om att han egentligen inte ”borde” känna så, men att han upplever bildens motiv som ”fränstötande”, ”oattraktiv” och ”opassande”. Han intar därmed i diskussionen en självreflexiv, ambivalent och intellektuell position i förhållande till sin upplevelse av bilden. Att inte uppleva bilden som obekväm framställs här som det han ”borde” ge uttryck för, det korrekta svaret, något som han i sin ärlighet väljer att bortse från. Antons intervention i diskussionen följer här den logik som etablerats tidigare när det gäller betydelsen som att vara man kopplas med, det vill säga ”att säga som det är”. Men känslan av att uppleva bilden som fränstötande har i Antons utsaga balanserats av en annan känsla, då han deklarerar att han skäms för att känna så. Därmed finns en dynamik mellan dessa två känslor, där Anton kan sägas både skapa sig själv utifrån principen ”att säga som det är” och markera att han vet hur han borde känna samt skämmas för att han inte gör det.

Pojkarna i gruppen börjar därefter diskutera Antons känslor, och menar att dessa helt enkelt är en effekt av att bildens motiv känns främmande:

Jesper: Det är just för att det är så himla främmande, tror jag, man är alltid obekväm då liksom.

Anton: Ja, men det är ändå inte det. Det är liksom inte obekvämt, utan det är liksom bara ...

Jesper: Men du vet inte vad det handlar om, du vet inte vad dom tänker på.

- Anton: Nej, det är mer så här: ” Men vad tusan, det här går ju inte!”
- Joel: Det är eftersom att vi alltid har haft en bild av att det ska vara en man och en kvinna som parar ihop sig.
- Anton: Ja, det blir liksom otroligt/jag tror nästan att det är kulturkrock på något vis.
- Jesper: Ja sen vet du att homosexuella finns i alla kulturer.
- Anton: Jo, men alltså, jag menar... man snackar om kulturkrock och kulturchocker. Det finns ju liksom. Jag har aldrig förr upplevt en kulturchock, och jag vet inte om det här är en kulturchock, men i fall det är det, så skulle inte jag bli helt förvånad.

I diskussionen beskrivs homosexualitet som något främmande, något som Anton förklarar med begreppet ”kulturchock”. Förfråmligandet av homosexuella lånar här ett begrepp som används i diskussioner om det mångkulturella samhället. Manlig homosexualitet blir symboliskt placerat ”långt bort”, kopplad till en annan kultur som pojkar själva inte har någon koppling eller närhet till. Utgångspunkten för diskussionen blir det implicita antagandet att ingen av de närvarande pojkarna själva är homosexuella. Detta var också den självklara utgångspunkten för diskussionerna som uppstod kring bilden på de två kyssande männen i alla fokusgrupper. Manlig homosexualitet skapades genomgående som självklart främmande och frånvarande. För vissa pojkar, för det mesta de mest tongivande, underlättade detta möjligheten att kunna ge uttryck för de negativa känslor som manlig homosexualitet väckte. Antingen på ett garderat och självreflexivt sätt som i exemplet ovan, eller mer ”rakt på” som i följande exempel.

I Yrkesprogram 2 uppstod en liknande dynamik, dock med starkare ordval. Diskussionen inleddes med att Morgan, efter att ha sett bilden med de två kyssande männen, slog fast att för honom är det ”kärlek som kärlek” som gäller. Han fick medhåll från flera, men det diskuterades fram och tillbaka om det var så att man skulle tycka att det var obehagligt att vara med om att personer i ens närhet ”höll på”. När pojkarna resonerat några vändor framhöll Jonatan att han skulle tycka att det var ”vidrigt att se killar som håller på med killar”, men en fördel såg han i alla fall: ”Det blir ju mer tjejer åt oss”. När turen kom till Jerry hårdnade tonen i diskussionen:

- Jerry: Alltså, jag vet inte om jag har någon respekt eller något sånt där, men alltså, jag måste bara få säga, jag tycker att det är så jäävllaaa vidrigt. Jag mår bättre av att se två brudar stå och hålla på så där, än två killar alltså. Nej! Det går inte i mina ögon, jag spyr på

tanken, jag vill bara få ur mig att jag [han närmar sig demonstrativt mikrofonen] ja, jag spyr på tanken av att två killar är tillsammans, och ja jag vet att det handlar om respekt och så men...

Nina: Där går din gräns...

Jerry: Det var lite överkurs det där alltså. Jag vet att man ska säga och tycka vad man känner, och jag känner att jag är ganska bra på att göra det när det gäller det där.

Det finns klara paralleller i sättet som Anton i Studieprogram 2 och Jerry här ovan kommer in i diskussionen: de "bara måste få säga" sin mening, sätta ner foten och säga vad de egentligen känner inför bildens motiv. Men det finns också skillnader. Medan Anton använder självreflexivitet och begrepp som kulturchock för att förklara sin reaktion, så är Jerrys avståndstagande mycket mer explicit och mindre nyanserat. Han bokstavligen drar mikrofonen mot sig för att högt och tydligt göra klart hur illa han mår när han tänker på att män kan vara intima med varandra. Jämfört med Anton framstår här Jerry som mycket mer "rakt på" när det gäller att säga sin mening. Iscensättningen av "att säga som det är" görs av Jerry även kroppsligt och med svordomar. Medan Anton resonerar om de negativa känslor som bilden väckte hos honom, använder Jerry kroppsliga metaforer för att omnämna dessa känslor ("jag spyr på tanken").

Likheter och skillnader mellan diskussionen i fokusgrupperna Studieprogram 2 och Yrkesprogram 2, och Antons respektive Jerrys roll i dessa diskussioner, kan användas för att diskutera hur uttrycken för intolerans skilde sig mellan eleverna i studieförberedande program och eleverna i yrkesförberedande program. Skillnader mellan yrkes- och studieförberedande program förstås ofta som en del av hur klasskillnader skapas i samhället, då barn till föräldrar med arbetarklassyrken oftare söker sig till yrkesförberedande program, och barn till föräldrar med så kallade medelklassyrken i högre grad söker sig till studieförberedande program. Detta ses av forskare som centralt för reproduktionen av de klasstrukturer som kännetecknar samhället (Bourdieu & Passeron 1970/2000). Många forskare har uppmärksammat de processer varigenom denna sociala differentiering äger rum mellan elever i olika skolor, skolklasser eller gymnasieprogram, till exempel genom att studera de normer som reglerar hur barn och ungdomar skapar sina elevidentiteter i kontrast mot varandra. Antropologen och genusvetaren

Fanny Ambjörnsson synliggör till exempel hur egenskaper som tolerans och måttfullhet associeras i högre grad med hur flickor i studieförberedande program ”ska vara”, det vill säga hur de förväntas bete sig, tala och resonera, än med flickor från yrkesförberedande program (Ambjörnsson 2004). Detta skillnadsskapande är centralt för iscensättningen av en social respektabilitet som är en viktig del i den symboliska maktordningen som privilegierar medelklassens sätt att vara (Skeggs, 1997/2000).

Det är intressant att se Antons och Jerrys respektive interventioner, i exemplen här ovan, med kopplingen mellan klass och tolerans som bakgrund. Det kan argumenteras att Anton och Jerry i grunden gör samma sak, det vill säga lyfter fram hur obehaglig de finner bilden på de två kyssande männen. Men Antons mer intellektuella, explicit självreflexiva och garderande sätt att framföra budskapet får honom att framstå som mer nyanserad än Jerry, vars avståndstagande från bildens motiv är mer fysisk och kryddad med starka ord. Antons iscensättning möjliggör för honom att bevara en mer ”respektabel”, tolerant framtoning, i jämförelse med Jerrys reaktion.

2.2 Intolerans som maskulin gränsbevakning

Under samtalen inbjöds pojkarna att reflektera kring det mångkulturella Sverige och olika etniska minoriteter. Negativa föreställningar om muslimer i samhället aktualiserades i flera av grupperna när intervjuarna exempelvis frågade vad pojkarna tyckte om byggandet av moskéer i Sverige. Anledningen till att vi valde att ställa denna fråga är att detta är något som tidigt väckt negativa reaktioner och motstånd i Sverige (se t. ex. Karlsson & Svanberg, 1995), och även har varit något som islamofobiska grupper mobiliserat sig emot internationellt.

När frågan om förhållningssätt till byggandet av moskéer ställdes i Studieprogram 2, svarade Martin först med att uttrycka en tillåtande inställning för att strax därefter klargöra att det finns en gräns:

Martin: Nu blir det lite svårt men jag tycker att... bygga moskéer, jag menar det ska väl/ sånt ska byggas efter behov, jag tycker att det blir lite larvigt om man ska säga: ”Dom här får inte bygga sin moské, liksom, dom ska liksom inte ha plats med det”. Sen kan jag tycka att minareter är lite så där, alltså spruta ut, det är liksom som att jag skulle sätta upp en högtalare liksom på stan och börja skrika ut [ohörbart]

Nina: Du menar minareter som låter.

Martin: Ja, minareter som låter.

Martins resonemang kring moskébyggandet utgår till en början från att det ska byggas ”efter behov”, men han drar en gräns vid byggandet av minareter som ”sprutar ut” ljud, något som han liknar vid att installera en högtalare och ”börja skrika ut” på ”stan”. Gränsen går alltså vid moskéns akustiska närvaro, något som skulle representera ett intrång i stadens miljö, vilket han menar skulle upplevas alltför störande.

Vid ett tillfälle under diskussionen berättade Gabriel, en av de två pojkarna med utländsk bakgrund i denna grupp, om en moské som blivit utsatt för stenkastning några månader tidigare. Han beskrev den upprördhet detta orsakade bland de som utövade sin religion där, och hur denna förstärktes av upplevelsen att inte få tillräcklig hjälp med att reparera skadorna. Denna tråd var dock inget som någon annan i gruppen fortsatte med. Istället förde Anton tillbaka diskussionen till det tidigare temat om moskéer som störningsfaktorer. Med ett exempel från en semesterresa i Turkiet, beskriver han frustrationen av att väckas klockan sex på morgonen av en man ”som skriker ut i högtalaren”:

Anton: Så det var inte direkt så att jag störde mig på det, det var mest att ”skit nu vaknade jag igen”. Men alltså att komma till Sverige och då säga, alltså verkligen förvänta sig att det ska vara fritt fram och bara sätta upp dom hur man vill... känns så....

Martin: Alltså, minareter stör ordningen.

Anton: Ja, det är ju lite så, det skulle vara som att jag kommer till Turkiet och sätter upp mitt klocktorn mitt i stan och säger att jag kommer ringa i den här tre gånger per dag för då har jag gudstjänst, då skulle ju dom troligtvis också tycka att ”vad tusan, du kan ju inte komma med din gigantiska klocka och börja plinga i den helt plötsligt”.

Det problematiska med minareteters utrop kommer med detta att dominera resonemanget om moskéer i Sverige, trots att just böneutrop från minareter inte förekom i Sverige när intervjun genomfördes. Diskussionen kommer med andra ord att kretsa kring ett fenomen som då inte fanns i Sverige, istället för att diskutera stenkastningen på moskén som hade ägt rum i närområdet en kort tid före intervjun.

Vidare framställs i Antons utsaga muslimer, eller i alla fall de personer som verkar för byggandet av moskéer och minareter, som individer som inte tar hänsyn till andra, och som tar förgivet att det är ”fritt fram att bara sätta upp dom hur man vill”. I denna utsaga blir minareter, och därigenom moskéer, främst förstådda som byggnader som hänsynslösa individer arbetar för att uppföra.

I diskussionen kopplas inte byggandet av moskéer till religionsfrihet och mänskliga rättigheter, något som Martins inledande kommentar om att bygga efter behov kunde ha lett till. Som en effekt av samverkan mellan de två mest tongivande och talföra pojkar i denna grupp kommer temat istället att artikuleras som ett störningsmoment. Att markera var gränsen går för vad som är ett naturligt inslag i den svenska stadsbilden och mot människor som tror sig kunna ”komma och styra och ställa som de vill”, kommer på så vis att framstå som mer centralt än att till exempel diskutera omständigheterna kring den vandaliserade moskén.

Diskussionen om moskéer i Studieprogram 2 har likheter med diskussioner som uppstod i andra grupper kring olika religiösa och etniska minoriteter. I Yrkesprogram1 framgick till exempel att ordet ”turkar” användes negativt i deras vänkretsar. Kalle menade att ordet inte bara användes för att benämna turkar: ”istället för att säga invandrare så blir det turk, liksom. Så har det vart när man har vuxit upp, sen har det bara blivit så”. När intervjuarna försökte få pojkarna att berätta om vilka tillfällen och hur de pratade om turkar, blir pojkarnas svar undvikande, ”ja, jag vet inte...”. Det uppstod en uppenbar ovilja att i intervjusituation återge hur det pratas om turkar. När intervjuaren sedan frågade om de hade fördomar om andra grupper, svarade flera av pojkarna i gruppen samstämmigt ”nej”, medan andra förblev tysta. Det blev så småningom Liam, den tongivande pojken i gruppen, som berättade vad han tyckte kunde vara störande hos vissa grupper:

Liam: Något som jag stör mig på hos araber, de som är från arabländerna, är att de ska låta, att de ska höras, göra höga ljud, vart man än är, i tunnelbanan, i skolan. Alltså, det stör mig så enormt mycket. De måste synas och höras och det är riktigt irriterande...

Här finns en tematisk likhet med det resonemang kring böneutrop som Martin och Anton förde, där det som beskrevs vara irriterande var ett alltför högljutt intrång i det offentliga rummet. Det som uppfattas vara provocerande i dessa fall är att ”de andra” tar för mycket plats genom att låta

för mycket. Detta kan ses som en indikation om det offentliga rummet är ett villkorat ljudlandskap. ”De andra” får ta plats, men inte höras (för mycket). Intervjuaren frågade om det var andra saker som pojkar i gruppen irriterade sig på. Patrik tog ordet:

Patrik: Jag tycker att det är ganska jobbigt att det är många som inte pratar ren svenska. Det känns... på vissa ställen, det försvinner, alltså mycket av svenska språket, ersätts med andra ord och sånt. Och även engelska, det är många som pratar med engelska ord, så här säger saker. Det gör till och med jag också. Det bara blir så. Man vill ju gärna att det svenska språket ska vara kvar ändå.

Patrik följer upp Liams resonemang om den irriterande högljuddheten hos ”araber” med ett resonemang om det jobbiga med att många inte talar ren svenska. Detta utmålas, tillsammans med det engelska språkets inflytande, som ett hot mot det svenska språket, som försvinner ”på vissa ställen”. Att det kommer in nya ord i det svenska språket förstås inte som en utveckling av det svenska språket utan som ett hot. Det finns här en tematisk likhet med Martins och Anton sätt att resonera kring moskéer i Sverige, där det ”nya” framför allt förstås genom att sätta det i kontrast till det traditionellt svenska, och att främst se det som störande och hotfullt. Den dominerande logiken handlar om att det inte finns plats för både ”det gamla” och det ”nya” i Sverige. Variationen i språk och traditioner förstås inte i termer av utveckling och diversifiering, utan i termer av konkurrens om platsen.

Den känsla som förmedlas här är vikten av att stå upp för det egna och att försvara det som hotas. Kanske är det ur detta perspektiv som Liams nästa irritationsobjekt kan förstås:

Liam: Det värsta det är dom som pratar med den här turk-svenska. Dom kan ju prata svenska, typ dom pratar med en lärare, då kan man höra dom prata hur bra som helst. Dom kommer till sina polare, då bara switchar dom om... Sen finns det svenskar som gör exakt likadant, och det är så här: ”Vad fan håller du på med?”.

Nina: Alltså svenskar som switchar över till...?

Liam: Ja, man undrar, alltså helsvenskar, alltså ljusa, ljushåriga svenskar som går runt och pratar blattesvenska och det är så töntigt.

I Liams resonemang är ”turk-svenska” och ”blattesvenska” något människor inte borde välja att tala när de själva är ”helsvenska”. Att de ändå gör det skapar irritation hos honom, något som kan tolkas på olika sätt. Dels som att han tycker att de även med sina vänner borde föredra att tala ”vanlig” svenska, och att det faktum att de inte gör det på något sätt stör en ordning där denna slags svenska ska vara normerande. Men det kan också handla om att Liam tycker att de spelar ett språkligt falskspel med sina vänner. I vilket fall ger Liams utsaga uttryck för en ordning inom vilket ”turk-svenska” och ”blattesvenska” skapas utanför normen, utanför det acceptabla. Liam talar här från en position som förbehåller sig rätten att dra denna gräns, och skapar sig därmed inom normen, han själv står här för det normala, korrekta sättet att prata svenska. Det han finner irriterande med personer som enligt honom borde tala ren svenska och inte gör det, är att de legitimerar det avvikande, det främmande. De står inte upp för det egna.

Detta skillnadsskapande är en bärande del av en etnifierad språkmaktordning i samhället, där positioner som ”svenskar” och ”invandrare/blattar” skiljs åt utifrån ett dikotomt tankesätt och är kopplade till identifikationsprocesser bland ungdomar (Jonsson, 2007). Liam tar också upp hur töntigt han tycker det är med ”ljushåriga svenskar” som talar ”blattesvenska”. Hans resonemang tyder kort och gott på att blattesvenska *ska* talas av De Andra, av mörkhåriga svenskar eller mörkhåriga personer; vissa sätt att tala kopplas i denna logik till specifika rasifierade utseenden. Därmed synliggörs en logik där ”blattesvenska” förstås som en rasifierad språkvarietet (León Rosales, 2013).

I ovanstående exempel markeras gränsen mot De Andra genom att påtala hur de ”stör ordningen”, från föreställningar om minareteten som ”sprutar ut” ljud, till de alltför högljudda människor från ”arabländerna” och de ljushåriga ungdomar som inte vet bättre än att tala ”blattesvenska”. Dessa uttalanden kan ses som gränsbevakande interventioner ämnade upprätthålla en symbolisk ordning. I de citerade diskussionerna fanns också samma mönster som tidigare belystes, nämligen att det var de mest tongivande pojkarna i gruppen som tog på sig att explicit uttala det problematiska med De Andra. Gränsbevakningen kombineras här med en intervention i gruppen som iscensätter den av pojkarna maskulint kodade plikten att ”säga som det är”, till skillnad från flickors falska tolerans.

2.3 Intolerans som förhandling om tillhörighet

I ovanstående diskussioner har vi sett hur försvaret mot det ”nya” – det som hotar eller stör det ”svenska” – är ett tema i pojkarnas resonemang om de människor som de utdefinierar från svenskheten. När detta tema aktualiserades i intervjuerna användes ofta begreppet *kultur* som ett sätt att ge uttryck för det som var hotat. I Yrkesprogram 1 ledde diskussionen om moskébyggandet i Sverige till att Liam, än en gång mycket mer kategoriskt än de andra, fastslog att han:

... tycker att i Sverige är vi så jävla mesiga och det blir jag trött på. Jag menar jag har inga problem med att dom får fira sina dagar och allt sånt där, men dom ska inte komma hit och ändra våran kultur.

Det är just bilden av icke-svenskar som ändrar den svenska kulturen som verkar vara upprörande, en bild som även återkommer i diskussionen som uppstod i Studieprogram 1. När vi visar bilder av valaffischer från Socialdemokrater och Sverigedemokrater från det senaste valet som ett sätt att starta en diskussion kring politik, domineras diskussionen till en början av att de tar avstånd från båda partierna. ”[D]om säger en sak men när dom kommer till makten då är det en helt annan sak”, som Emil uttrycker det. Under diskussionen som följer, med meningsutbyten om bland annat alltför stor invandring, muslimer och att Sverige utan invandrare inte skulle fungera, klargjorde dock flera att det fanns vissa saker de ”delvis” höll med Sverigedemokraterna om. Ingen sade sig dock hålla med Socialdemokraterna.

David, som under intervjun gjort klart att hans föräldrar kom från Ungern och ofta jämförde Sverige med detta land, var den som tydligast lyfte fram en åsikt han delade med partiet: ”Det finns bara en enda grej jag gillar med Sverigedemokraterna: det är att dom håller för att man ska behålla svensk tradition, det är det enda jag gillar med dom”. Han fortsatte:

David: Enligt mig, ta inte det här illa upp alla svenskar, men enligt mig så finns det ett stort problem med Sverige, det är att ni inte står upp för er själva.

Kasper: Det är sant [Skratt]

Edvard: Det är sant...

Att svenskar inte ”står upp” för sig själva, kontrasterade David mot vad han menade kännetecknar det ungerska samhället, där ”folk demonstrerar på gator med plakat och allting” så fort ”mjölk- eller brödpriiset går upp med ett par ören”. David sa detta på ett sätt som fick några i gruppen att skratta. Kasper tyckte att den bild David målade upp verkade vara lite överdriven, varpå David svarade att:

David: Här i Sverige det är så sjukt mycket som folk inte/ dom pratar, bara pratar med varandra bakom stängda dörrar, men dom gör inget annat. Dom bara klagar med varandra.

Nina: Du vill ha lite mer ut på torget och..

David: Ja, exakt! Man ska stå upp för det man tycker är rätt. Det är det jag inte gillar.

Emil: Det skulle bli kaos...

Tommy: Det är kanske därför Sverige funkcar så bra

David: Sverige funkcar inte alls så bra som man tror.

De reaktioner som David får från gruppen går från medhåll om att svenskar inte står upp för sig själva, till ifrågasättande av beskrivningen av svenskar som ”bara pratar med varandra bakom stängda dörrar”. Det finns en tematisk likhet mellan svenskar som inte säger som det är, inte tar konflikten, och det sätt att kommunicera som tidigare etablerats som (främst) kännetecknande för kvinnor. Detta inverkar kanske på Tommys och Emils ifrågasättande kommentarer. Deras reaktioner på Davids uttalanden om Sverige kan då ses som ett försvar av Sverige, där den företeelse som David lyfte fram som något positivt i Ungern, att folk protesterar så fort något upplevs som orättvist, istället associeras med kaos. Davids tongivande roll i diskussionen verkar här vara hotad. Och det är i denna situation som han valde att återgå till temat med invandrarnas problematiska traditioner:

David: Liksom, det enda man når med det här, det är att invandrare tar med sig sina traditioner till Sverige, det är inget fel med det, jag har också tagit med mig min ungerska tradition till Sverige, mina föräldrar har gjort det också. Det är helt okej. Men det ska finnas en balans mellan svensk tradition och utländsk tradition.

Nina: Vad händer nu? Vad är det som händer nu?

- David: Det som händer nu är att invandrare kommer in, dom tar med sig sina traditioner och svenskarna dom säger inte att: "Vi vill också ha kvar våra traditioner."
- Nina: Men finns det inte plats för...?
- David: Ja, det finns visst plats, varför skulle det inte finnas plats?
- Nina: Jaa... men vad ska svenskarna säga då?
- Edvard: Stopp? [Fniss]
- David: Det är det som är problemet, för att om en svensk säger ifrån, då säger dom: "Ah! Du är rasist". Det vill ingen vara, det är helt klart så.

David målar upp en bild av invandrare som "kommer in" med sina traditioner. Å ena sidan framställs detta som ett hot då han tycker att det skulle behövas att svenskar markerar att de vill ha kvar sina traditioner. Å andra sidan menar han att det visst finns "plats" för olika traditioner. Resonemanget präglas dock av det finns något som hotar samexistensen. Den tolkningen som blir aktuell är att det är invandrarnas traditioner som tar för mycket plats, det är invandrarnas fel om samexistens inte sker, då det ju är de svenska traditionerna som är hotade. Detta väcker hos intervjuaren frågan om vad det är svenskar ska egentligen protestera mot:

- Nina: Ja, men det jag menar är vad ska dom protestera mot? ... Om du kommer hit, och det kanske är någon grej som du tar med dig hemifrån, som du tyckte var kul att göra, du och dina föräldrar... Vad ska jag säga då?... Ska jag säga: "nej du får inte göra det, för det tar så mycket utrymme från mig?"
- David: Nej, nej, det är inte det jag säger, att man inte ska tillåta det... tillåta, det är okej... men vi ska inte förlora svenska traditioner, på grund av att utländska personer kommer hit och tar med sig sina egna, vi ska behålla det som är vårt.
- Nina: Men tycker du att dom svenska traditionerna har försvunnit?
- David: Hm... Ja.

Det är inte helt klart på vilket sätt David anser att svenskar ska förhålla sig till utländska traditioner, men de ska i alla fall inte förbjudas. Det är dock klart att de på något sätt representerar ett hot mot de svenska traditionerna, och hans resonemang ger uttryck för en känsla av upprördhet över detta. Det är känslan av att någon måste säga ifrån, av att något är hotat, som ständigt återkommer. Känslan framstår dock som klarare än argumenten.

Det är för analysen intressant att lyfta fram hur Davids position ändras under samtalet. Han går från att ställa sig utanför svenskheten genom att tilltala ”alla svenskar” och konstatera att ”ni står inte upp för er själva”, till att inkludera sig själv i gemenskapen och konstatera att ”vi ska behålla det som är vårt”. Detta kan tolkas som ett sätt för David att förhandla sin egen relation till gruppen vid intervjutillfället. Här genomför han en balansakt mellan att presentera sig själv som öppen och tolerant, bejaka föräldrarnas traditioner och samtidigt vara den i gruppen som mest tydligt säger ifrån och står upp för den hotade svenskheten. Det senare kan också ses som ett sätt att markera för de andra pojkarna att han är med dem och ställer upp för dem. Hans invandrarbakgrund skulle också kunna förstås utgöra förutsättningen för att lyfta fram ”problemet” – han kan ”säga som det är” utan att löpa risken att ”bli kallad som rasist”.

Men detta kan också tolkas på ett annat sätt. Att han har invandrarbakgrund gör det troligtvis än mer angeläget att klart markera tillhörigheten med resten av gruppen. En av klassens lärare berättade före intervjun att flera pojkar uttryckt intoleranta åsikter vid tidigare tillfällen. I gruppen är det dock Emil och David, de enda pojkar med utländsk bakgrund, som var de mest explicita i sitt problematiserande av ”muslimer” respektive ”invandrare”. Detta öppnar för en tolkning där dessa pojkar, genom uttryck för intolerans och resonemang om det viktiga i att försvara det svenska mot allt som hotar det, iscensätter sin egen identifikation med det svenska så att ingen annan kan betvivla det.

3. (In)tolerans som maskulin performans

Ovanstående analyser har visat hur pojkarna i fokusgrupperna resonerade kring varför pojkar som grupp framstår som mer intoleranta än flickor i olika undersökningar. Detta tolkades främst som ett utslag av att män i allmänhet vågar stå för sina åsikter till skillnad från kvinnor som är mer benägna att baktala och skvallra. De gav därmed uttryck för ett vanligt sätt att skapa skillnad i hur män respektive kvinnor talar, ett skillnadsskapande som kan förstås som del i en språklig ideologi som naturaliserar ett dikotomt och könskomplementärt sätt att förstå språk i förhållande till kön (Cameron, 2014). Härmed artikulerades också en symbolisk, normerande maskulinitet, där att vara man kopplades ihop med att inte vara rädd för konflikter och att ”säga som det är”.

Pojkarna förhöll sig mer eller mindre kritiska till den, men i alla grupper identifierades och iscensattes den som ett normerande sätt att vara man på.

Det är inte svårt att se hur dessa egenskaper i en accentuerad form med lätthet kan kopplas ihop med uttryck för intolerans och fördomsfullhet. När glider till exempel rak kommunikation över till social okänslighet? När övergår viljan att stå för sina åsikter till en oförmåga att ta till sig andras perspektiv? När maskuliniteter görs genom en alltför stor betoning av dessa drag, kan det lätt kretsa kring iscensättningar av det som kallas intolerans.

Kopplingen mellan en normerande maskulinitet och att ”säga som det är” kunde också observeras i den dynamik som uppstod mellan pojkarna i fokusgrupperna. Samtalen i alla fokusgrupper dominerades av en eller två pojkar, de ”tongivande pojkarna”. Det var dessa pojkar som vanligen hade de längsta resonemangen och som angav tonen i samtalen. Det var även dessa pojkar som oftast stod för de klaraste uttrycken för intolerans och bruket av negativa stereotyper i diskussionerna.

Detta kan inte förstås som att det enbart var de tongivande pojkarna som hade sådana åsikter, utan att det var de som valde att öppna för dem. Deras tongivande roll i diskussionen måste samtidigt ha försvårat för andra pojkar att ge uttryck för avvikande åsikter. Detta mönster pekar på en relation mellan akten att ge uttryck för intolerans och fördomar, och iscensättningen av en i gruppen dominerande position. Uttryck för intolerans och fördomar kan i sig ses som diskursiva resurser, bland många andra så klart, där ”att säga som det är” för vissa pojkar kan vara ett sätt att bli ”mer pojkar” än andra.

Trots att innebörden av att vara man skapades i relation till egenskaper som att våga tala rakt på sak och försvara det som är ens eget, präglades intervjuerna för det mesta av en påtaglig försiktighet när åsikter som skulle kunna uppfattas som intoleranta uttrycktes. Det var ofta bara de mer tongivande pojkarna som i grupperna tydligt gav uttryck för sådana åsikter, men som vi sett, följdes även dessa ofta med kommentarer som nanserade och mildrade budskapet. Analyserna ovan har gett exempel på hur uttryck för intolerans artikulerades i en balansgång med uttryck för tolerans som diskursiva resurser i förhandlingar om respektabilitet, tillhörighet och gränsdragningar mot de ”de andra”.

Det är dock viktigt att lyfta fram att det inte var uttryck för intolerans som dominerade när pojkarna resonerade om olika grupper som drabbas av diskriminering i samhället. Diskussionerna präglades för det mesta av nyanserade och medvetna samtal om olika gruppers utsatthet. Även i de tillfällen när intoleranta åsikter uttrycktes, kombinerades det med garderingar och nyanseringar. Detta kan tolkas på olika sätt. Det är säkerligen kopplat till framväxten av det som Eric Anderson kallat en *inkluderande maskulinitet*, ett sätt att vara man på som utvecklats i samklang med ökat jämställdhet, ökade rättigheter för olika minoriteter i samhället samt ifrågasättande av heteronormativet (Anderson, 2009). Det kan då ses som ett utslag för pojkarnas medvetenhet om att de frågor som de talar om är komplexa och mångfacetterade, och att generaliserande och konfrontativa omdömen om olika grupper inte täcker alla relevanta och betydelsefulla aspekter i dessa frågor. Det kan samtidigt ses som ett utslag av hur viktigt det är att *inte* framstå som intolerant, eller kanske snarare vikten av att framstå som tolerant.

Enligt Wendy Brown har talet om tolerans blivit centralt i många samhällen där tolerans i sig har kommit att bli ett tecken för kulturell och moralisk överlägsenhet (Brown, 2006). Att iscensätta sig som tolerant blir, med detta som bakgrund, viktigt för att kunna inta en moralisk kulturell överordnad position, nämligen den att vara en god människa, eller en god medborgare. Tolerans kan här ses som en nödvändig performans för att behålla sin respektabilitet men som inte nödvändigtvis innebär en djupare kritisk förståelse av de normer och strukturer som olika typer av sociala makthierarkier är beroende av. Det är kanske ur detta perspektiv som de uttryck för det som jag i denna studie har kallat pojkarnas (in)tolerans ska förstås. Det blir här till en iscensättning av en balansgång mellan det samhälleliga imperativet att vara tolerant och kravet att som man "säga som det är".

Detta kan vara viktigt för pedagoger att uppmärksamma i sitt arbete. En utmaning kan vara att det finns en spridd förståelse av uttryck för intolerans, som främst sätter den i relation till brist på kunskap, och främst associerar den till vissa grupper. I en analys av diskurserna kring mobbning i skolan varnar Jessica Ringrose och Emma Renold för en förståelse av detta fenomen som implicit utgår från stereotypa uppfattningar om hur pojkars och flickors mobbningspraktiker skiljer sig åt, något som de finner snarare förstärker än motverkar de institutionaliserade strukturer bakom normativa feminiteter och maskuliniteter (Ringrose & Renold, 2011). På samma sätt är det som pedagog viktigt att uppmärksamma att uttryck för intolerans inte enbart ska förstås som en brist

på kunskap och främst kopplat till vissa kategorier elever. En sådan förståelse kan osynliggöra hur uttryck för intolerans också kan vara diskursiva resurser. Resurser som i skolans vardag används i sociala förhandlingar kring tillhörighet och social status, kopplade till samhällets normer för kön, klass och etnicitet.

Referenser

- Ambjörnsson, F. (2004). *I en klass för sig: genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer* (Doktorsavhandling). Stockholm: Ordfront.
- Anderson, E. (2009). *Inclusive masculinity: the changing nature of masculinities*. New York: Routledge.
- Blommaert J. & Verschueren, J. (1998). *Debating diversity: analysing the discourse of tolerance*. London: Routledge.
- Bourdieu, P. & Passeron, J.-C. (1970/2000). *Reproduktion in Education, Society and Culture*. London/Thousand Oaks/New Delhi: Sage Publications Ltd.
- Brown, W. (2006). *Regulating aversion – Tolerance in the Age of Identity and Empire*. Princeton and Oxford: Princeton University Press.
- Butler, J. (1990/1999). *Gender Trouble*. New York/London: Routledge.
- Cameron, D. (2005). Language, Gender, and Sexuality: Current issues and New Directions. *Applied Linguistic*, (26/4), 482-502. DOI: 10.1093/applin/ami027
- Cameron, D. (2014) Gender and language ideologies. I S. Ehrlich, M. Meyerhoff & J. Holmes (Red.), *The handbook of Language, Gender, and Sexuality* (ss. 281-296). Malden, M.A.: Wiley-Blackwell.
- Connell, R. (1995/2001). *Masculinities*. Cambridge: Polity Press.
- De los Reyes, P., Molina, I. & Mulinari, D. (Red.), (2002). *Maktens (o)lika förklädnader: kön, klass & etnicitet i det postkoloniala Sverige: en festskrift till Wuokeo Knocke*. Stockholm: Atlas.
- Gillham, B. (2005). *Research interviewing: the range of techniques*. Maidenhead: Open University Press.
- Frosh, S., Phoenix, A. & Pattman, R. (2002). *Young masculinities: understanding boys in contemporary society*. Basingstoke: Palgrave
- Harper, D. (2002). Talking about pictures: A case for photo elicitation. I *Visual Studies*, (17:1), 13-26. DOI: 10.1080/14725860220137345

- Hill Collins, P. (1993/2010). Towards a New Vision: Race, Class, and Gender as Categories of Analysis and Connection. I M. S. Kimmel & A. L. Ferber (Red.), *Privilege* (ss. 233-250). Boulder, Colorado: Westview Press.
- Jonsson, R. (2007). *Blatte betyder kompis: om maskulinitet och språk i en högstadieskola*. (Doktorsavhandling). Stockholm: Ordfront förlag.
- Karlsson, P. & Svanberg, I. (1995). *Moskéer i Sverige: en religionsetnologisk studie av intolerans och administrativ vanmakt*. Uppsala: Svenska kyrkans forskningsråd.
- Lange, A. & Westin, C. (1991). *Ungdomen om invandring, del 1*. Stockholm: Ceifo, Stockholms universitet.
- LGR 11 (2015). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011 – reviderad 2015*. Stockholm: Skolverket.
- León Rosales, R. (2010). *Vid framtidens bitersta gräns. Om maskulina elevpositioner i en multietnisk skola*. (Doktorsavhandling). Tumba: Mångkulturellt centrum.
- León Rosales, R. (2013). ”Att tala fett som en svenne – kategorier, identiteter och språk”, i *Symposium 2012*. Stockholm: Nationellt centrum för svenska som andra språk
- Linde, G. (Red.) (2001). *Värdegrund och svensk etnicitet*. Lund: Studentlitteratur.
- Löwander, B. & Lange, A. (2010). *Den mångtydiga intoleransen: en studie av gymnasieungdomars attityder läsåret 2009/2010*. Stockholm: Forum för levande historia.
- Nordenstam, K. (2003). *Genusperspektiv på språk*. Stockholm: Högskoleverket.
- Ringrose, J. & Renold, E. (2011). Boys, Girls and Performing Normative Violence in Schools: A Gendered Critique of Bully Discourses. I C. Barter & D. Berridge (Red.), *Children Behaving Badly? – Peer Violence Between Children and Young People* (ss. 181-195). Chichester, West Sussex; Wiley-Blackwell
- Skeggs, B. (1997/2000). *Att bli respektabel*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos.
- Skolverket (2017). *ICCS 2016: kunskaper, värderingar och engagemang i medborgar-, demokrati- och samhällsfrågor hos svenska 14-åringar i ett internationellt perspektiv*. Stockholm: Skolverket
- Vetenskapsrådet. (2011). *God forskningssed*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Wibeck, V. (2010). *Fokusgrupper – om fokuserade gruppintervjuer som undersökningsmetod*. Lund: Studentlitteratur.